

Henkisyiden ja vapauden vaihtoehtoisia tiloja

Venäjällä vietettiin helmikuun lopulla isänmaan puolustajien päivää. Nykyään päivää juhliitaan epävirallisesti myös jonkinlaisena miestenpäivänä – vastineeksi muutamaa viikkoa myöhemmin koittavalle massiiviseksi kansalliseksi juhlaiksi kasvaneelle naistenpäivälle.

Pietarilaisen Pyhän Nikolaoksen merikatedraalin portailla nähtiin samana päivänä performanssi: joukko naisia makaamassa elottomina ja silmät mustiksi maskeerattuina kirkon lumisilla portailla. Esiityksen päätteeksi naiset paljastivat plakaattinsa. Yhdessä niistä luki: ”Kuka puolustaa meitä isänmaan puolustajilta?” Performanssin toteutti pietarilainen feministiryhmä, joka halusi tempauksellaan kiinnittää huomiota naisten Venäjällä kokemaan syrjintään ja väkivaltaan. Ryhmä muistutti, että joka neljäs nainen kohtaa maassa lähisuhdeväkivaltaa. Lukuisista aloitteista huolimatta perheissä tapahtuvaa väkivaltaa koskeva laki puuttuu Venäjältä edelleen.

Ei toki ollut sattumaa, että performanssi esitettiin Pietarissa juuri ortodoksisen katedraalin portailla. Niin keskeisessä roolissa kirkko on yhdessä valtiiovallan kanssa sanelemassa sukupuolta ja seksuaalisuutta koskevaa politiikkaa, jonka keskiössä ovat hyvin perinteiset sukupuoliroolit. Esimerkiksi äitiys näyttäytyy poliittisesti kyseenalaistamattomana osana naisen elämää – sen täyttymyksenä, josta nuoria naisia toistuvasti muistutetaan. Uskonnolliset aktivistit ovat kampanjoineet jo pitkään naisten aborttioikeuden rajoittamiseksi. Vuonna 2011 aborttia rajoittamaan pyrkinyt lakialoite

herätti myös nykyisen, pienen mutta aktiivisen feministisen liikkeen edustajat puolustamaan raivoisasti oikeuksiaan.

Sukupuolinen liikkumatila on Venäjällä ahdas, ja feministien huolena on, että sitä kavennetaan edelleen. Muutama vuosi sitten säädetty homopropagandalaki legitimoiki käytännössä avoimen suvaitsemattomuuden seksuaalivähemmistöjä kohtaan. Raskaudenkeskeytykseen on uumoiltu lisää rajoitteita – viimeisin lakialoite abortin vaikeuttamiseksi tehtiin viime vuonna. Niille, jotka eivät tunne sopivansa perinteisiin sukupuolirooleihin, on moni henkisyteen tarkoitettu tila Venäjällä tänä päivänä enemmänkin henkeä ahdistava. Mitä jos ei mahdu heteronormatiiviseen muottiin, vaan edustaa siitä poikkeavaa sukupuolta tai seksuaalisuutta? Entä jos ei voi saada lapsia tai yksinkertaisesti halua niitä? Missä voivat harjoittaa henkisyttään ne venäläiset, jotka eivät pysty allekirjoittamaan kirkon arvomaailmaa?

Keräsin viime syksynä aineistoa venäläistä feministiliikettä käsittelevään väitöskirjaani varten Moskovassa ja Pietarissa. Kenttätöideni aikana tapasin lukuisia perinteiset sukupuoliroolit kyseenalaistavia aktivisteja. Kirkosta he puhuivat paljon, henkisydestä eivät juurikaan. Mitä henkisyys merkitsee heille? Sanakirjan mukaan henkisyys tarkoittaa vastakohtaa ruumiillisuudelle, siis jotakin aineetonta ja päinvastaista sille, mistä kirkko naisia Venäjällä ja monissa muissa maissa jatkuvasti haluaa muistuttaa: nimenomaan ruumiistaan.

Pohdin, mitä henkisyys merkitsee tänä päivänä ylipäänsä – vaikkapa itselleni, monien haastateltavieni tavoin kolmekymppiselle kaupunkilaisnaiselle? Tulin siihen tulokseen, että se ainakin omalla kohdallani tarkoittaa jonkinlaista yhteisöllistä olemista, joka auttaa jaksamaan arjessa, nostaa ajoittain sen yläpuolelle ja antaa toivoa. Hyvin harvoin henkisyys sen sijaan liittyy suoraan tiettyyn uskontoon, vaikka ottaakin eri uskonnoista vaikutteita.

Eräs jututtamani feministitaiteilija tarjosi kiinnostavan tulkinnan pohdintaani henkisydestä venäläisen feminismin kontekstissa. Hänen mukaansa taide on tämän päivän Venäjällä kirkolle ainoa uskottava henkinen vaihtoehto. Hän kertoi itse haluavansa taiteellaan luoda henkisen tilan, jossa ihmiset voivat vapautua. Osallistuin joitakin viikkoja myöhemmin saman taiteilijan paikallisessa puistossa toteuttamalle performatiiviselle kierrokselle. Kierroksella opas johdatteli seurueemme puiston halki ja esitteli meille matkalla erilaisia ”nykyajalle tyypillisiä kasveja ja objekteja”. Yksi niistä oli pitsiseen harsopukuun verhoiltu hento puska, joka toi etäisesti mieleen nuoren morsiamen. Kierroksella kohtasimme lisäksi leikkihevosen tavoin kepin päähän ommellun tuttia imevän vauvan sekä veden varaan joutuneen yksinäisen leningin. Kierroksen päätteeksi opas kertoi, että suuntaisimme nyt todellisuudesta tulevaisuuteen. Vaelsimme hämärtyvässä illassa puiston keskelle, jossa ryhmä naisia pitkissä sinisissä sadekaavuissa kuiski ilmeettöminä kovaäänisiin erilaisiin iskulauseita. Tulkintani mukaan performanssissa rohkaistiin osallistujat kuvittelemaan tulevaisuus toisin. Parhaimmillaanhan taide todella toimii niin. Antaa kuulijalle välineet ajatella itsensä ja maailman vaihtoehtoisesti, tyrkyttämättä mustavalkoisia totuuksia.

Toisenlaisia henkisiä tiloja saavutettiin *queer*-iltamissa, joissa perinteiset sukupuoli-roolit kyseenalaistuivat. Moskovalaisen anarkistifestivaalin työpajassa kaikki osallistujat ompelivat itselleen *queer*-hameet ilmentämään omaa ainutlaatuista identiteettiään sukupuolesta riippumatta. Työpaja huipentui tansseihin,

joissa kaikki pukivat hameet ylleen ja tamppasivat itsensä tanssilla vapaiksi. Hetkeksi saattoi unohtaa, että anarkistimiehet polkivat lattiaa hameet hulmuten muiden joukossa vain kivenheiton päässä Kremlistä tai Kristus Vapahtajan katedraalista. Kuukautta myöhemmin vierailin puolestaan *queer*-tangoillassa Pietarissa. Järjestäjän mukaan säännöllisten tanssien idea on perinteisten sukupuoli-asetelmien kyseenalaistaminen ja niistä vapautuminen. Konservatiivisiin sukupuoli-rooleihin nojaava perinteinen tango koki tansseissa uuden tulemisen, jossa kuka vain saattoi viedä tai tulla viedyksi ja kokeilla myös sitä roolia, jonka ympäröivä yhteisö tai mieli itselle harvemmin sukupuolisista syistä sallii. Vapaus oli tuona iltana siinä ilolla ja kiihkeällä tanssilla täytetyssä salissa hetken totta.

Rohkenen väittää näitä tilanteita ja tiloja henkiseksi, sillä tavalla tai toisella niissä noustiin arjen ja ruumiillisuuden arkisten rajojen tuolle puolen. Niissä naiset, siinä missä miehetkin, olivat aktiivisia toimijoita. He saattoivat vapautua sukupuolelleen osoitetuista kapeista lokeroista. Syntyi tiloja, joissa ei tarvittu sanoja. Sen sijaan musiikki ja tanssi nostivat väliaikaisesti syntyneet seurakunnat sanojen yläpuolelle, jossa keskeistä oli kaikkien osallistujien välinen kunnioitus ja tasa-arvo. Vapaus olla juuri sitä mitä on.

Inna Perheentupa

*Kirjoittaja valmistelee väitöskirjaansa Turun yliopiston sosiologian laitoksella *Tracking the Therapeutic* sekä *The Puzzle of the Psyche: Therapeutic Knowledge and Selfhood in a Comparative Perspective* -hankkeissa.*